

Kai kvapo – *nė kvapo*: pastovaus junginio su pabrėžiamąja dalelyte *nė* vartoseną

Danguolė VALANČĖ
Vytauto Didžiojo universitetas

Pagrindinės sąvokos: *pabrėžiamoji dalelytė, dalelytė nė, pastovus junginys, frazeologizmas, vartoseną.*

Gyvenimas sukasi įkvėpimo ir iškvėpimo ritmu, kiekvienas įkvėpimas – tai gurkšnis oro, dažniausiai neturintis nei skonio, nei kvapo, – tiesiog nuolatinis gryno, švaraus, be priemaišų oro sruvenimas. Tačiau kartais oras prisipildo kvapų ir jų nusakymas virsta atributais, sudarytais iš būdvardžių (pvz.: *skanus, aštrus, malonus, geras, piktas, saldus kvapas*), dalyvių (pvz.: *svaiginantis, gaivinantis, pykinantis kvapas*) ar daiktavardžių (pvz.: *tabako, sviesto, duonos, svogūnų, maitos, parako kvapas*), apibrėžiančių *kvapo* kilmės saitų, nes išties kvapas tarsi sugeria aplinką ir savitai ją paskleidžia ore. Bet kai kada kvapas būna neaiškus, nenusakomas, tuomet jam pakanka įvardžio (pvz.: *savo, vienu kvapu*) ar dalelytės (pvz.: *nė, nei, ir kvapo*)¹.

Šio straipsnio objektas – žodis *kvapas* ir jo pastovus junginys *nė kvapo*. Darbo tikslas – atskleisti žodžio *kvapas* ir junginio *nė kvapo* vartosenos ypatumus dabartinėje rašytinėje lietuvių kalboje.

Uždaviniai: 1) išanalizuoti pastovaus žodžių junginio *nė kvapo* sudedamųjų elementų – dalelytės *nė* ir daiktavardžio *kvapas* – apibrėžtis ir reikšmes žodynuose; 2) aptarti šio junginio dažnumą ir vartosenos variantus, remiantis *Morfologiškai anotuotu tekstynu* (toliau – *MAT*) ir *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynu* (toliau – *DLKT*).

Pastovaus žodžių junginio *nė kvapo* vartoseną analizuojama taikant tekstynų lingvistikos ir modelių gramatikos metodus.

Neutralios reikšmės žodis *kvapas*

Lietuvių kalboje pats vienas žodis *kvapas* nekelia jokių konkretesnių asociacijų, tai visiškai neutralus leksinis vienetas. Pasakius atskirą žodį *kvapas* reikėtų valandėlę pasvarstyti, ką gi jis iš tikrųjų reiškia, ir veikiausiai pirma atsiradusi mintis būtų, jog tai susiję su užuodžiamu kvapu, pavyzdžiui: *koks malonus čia kvapas*;

¹ Visi skliaustuose pateikti pavyzdžiai, išskyrus dalyvius *gaivinantis* ir *pykinantis*, iš LKŽ_e.

nors ilgiau pasvarsčius galėtų išplaukti ir kitas pasakymas, pavyzdžiui: *man net kvapą užėmė*. Šias reikšmes, kad ir nusakančias skirtingus dalykus: pirmoji – oro kvėpėjimą, o antroji – oro įkvėpimą / iškvėpimą, jungia oras ir tas ryšys nėra nei nutrūkęs, nei netiesioginis, juk kvėpuoti – tai jausti oro kvapą, kurio dažniausiai nėra.

Dabartinėje bendrinėje lietuvių kalboje, remiantis *DLKŽ_{6e}*, žodis *kvapas* gali būti vartojamas dviem reikšmėmis: pirmoji – tai ‘kvėpavimas; atsikvėpimas’; antroji – ‘medžiagos ypatybė veikti uoslę’: *Žiedų, miško kvapas. Saldus, malonus, specifinis kvapas*.² Tiesa, *LKŽ_e* nurodyta dar viena šio žodžio reikšmė – perkeltinė, t. y. *savybė, būdas, dvasia*, kuri vartota palyginti retai, tad *DLKŽ_{6e}* jos atsisakyta. Bet čia reiktų paminėti, kad analizuojant *MAT* ir *DLKT* konkordansų eilutes su žodžiu *kvapas* buvo aptikta keletas ir perkeltinės reikšmės vartosenos atvejų:

Donelaičiui taip pat neužteko kvapo įpūsti ugnį Anos Reginos krūtinėje, <...>.

<...> užgožė paskutiniuosius lietuviškojo kultūrinio kvapo likučius.

<...> Trepsio elgesys, o gal tiesiog gentainio kvapo artumas visai išvarė iš proto.

Be *kvapo* reikšmių aprašymo, *Lietuvių kalbos žodyne*, kaip ir *DLKŽ_{6e}*, pateikiama ir keletas šio žodžio pastovių junginių, tarp kurių nurodytas ir „**nė (nei) [gývo] kvápo** – visai nėra, visai nieko: *Laukiau tavęs ateinant, o tavęs nė kvapo J. Avyž. <...> Vėjo nebuvo nė kvapo I. Simon. Kad man rytoj čia tavo nei kvapo nebeliktų V. Krėv.*“³ Tai vieninteliai žodžio *kvapas* frazeologiniai junginiai, susiję su antrąja reikšme *kvėpėjimas*, o tokių junginių, reiškiančių *kvėpavimą*, kur kas daugiau – net 9, pavyzdžiui: *be kvapo, iki paskutinio kvapo, kvapą gaudyti* ir pan.

Frazeologijos žodyne prie *kvapo* kaip pagrindinio frazeologinio junginio dėmens nurodyta net 31 galimas junginys, tačiau ir čia pastovių junginių antrąja reikšme mažiau – tik 10, būtent:

1. nė gyvo kvapo – *nieko*;
2. nė šilto kvapo – *nieko*;
3. kad kvapo nebūtų – *sakoma piktai variant*;
4. nė kvapo nelikti – *apie pasitraukimą visam laikui*;
5. kad nė kvapo neliktų – *sakoma piktai variant*;
6. ir kvapo neliktų – *išnykti visiškai*;
7. kvapu pritraukti – *labai norėti gauti*;
8. su kvapu gerti – *labai norėti gauti*;
9. ir kvapo – *visai nieko (nėra)*;
10. nė kvapo – *visai nieko (nėra)*.⁴

Tarp šių junginių net 5 sudaryti su pabrėžiamąja dalelyte *nė*, kuri paprastai vartojama kartu su neigiamos reikšmės veiksmažodžiais ir jo reikšmę dar labiau paryškina. *DLKŽ_{6e}* dalelytė *nė* apibrėžta taip – „*nė* dll. netgi (pabrėžiant neigimą)“,

² Pavyzdžiai iš *DLKŽ_{6e}*.

³ Pavyzdžiai iš *LKŽ_e*.

⁴ Plačiau žr.: *Frazeologijos žodynas*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2001, 368–369.

o tarp 4 pavyzdžių yra ir *Jo čia nė kvapo neliko*. Ir kituose žodyno pavyzdžiuose ši dalelytė eina prieš veiksmažodį ir sustiprina jo neigiamą reikšmę: *Aš nė negirdėjau. Geriau nė neklausk*.

Didžiajame LKŽ dalelytė *nė* turi dvi reikšmes:

„1. netgi (sustiprinant, pabrėžiant neigimą): *Laukiau tavęs ateinant, o tavęs nė kvapo J. Avyž. Prikrovė vežimą – nė arkliai nepatraukia J. Jabl. Laksto laksto, o darbo nė regėti Slnt. Tikrosios jo pavardės vaikai nė nežino rš. <...> Nė siūlo galiukas jo neaprapuls J. Paukš. <...>*.

2. o, nagi: *Nė dabar ką tu čia darai? Dglš. <...>*“

Šia reikšme dalelytė dabartinėje bendrinėje lietuvių kalboje nėra vartojama. (Nerasta nė vieno *nė dabar*, *nė kam* pavartojimo atvejo MAT ir DLKT antrąja reikšme.)

Nors dalelytė *nė* dabartinės lietuvių kalbos žodynuose yra vienareikšmė, tačiau pažymėtina, jog LKG 2-ame tome (1971, 550, 553) ir DLKG (2005, 432–433) ji aprašyta ir prie neigiamųjų dalelyčių *ne*, *nebe*, *nei*, ir prie išskiriamųjų, tokių kaip *net*, *ir*, *tik*, *ypač* ir kt., bet tik ji viena iš 15 šios reikšminės grupės dalelyčių vartojama ir neigti, ir pabrėžti, pavyzdžiui:

<...> tvirtino, jog savivaldos Lietuvoje „nėra nė kvapo“, <...>.

Žmogiškumo nė lašo!

O jau tada reikės viską atlikti taip, kad nė lapė nesulotų.

Nieko nēr, nė gyvos dvasios...

Niekam nė į galvą neatėjo, jog tai buvo tik atsitiktinumas.

Kad ši dalelytė dažna vaizdinguose posakiuose, priežodžiuose, iliustruoja ir *Frazeologijos žodyno* (2001, 368–369) pavyzdžiai su *nė*, surinkti iš lietuvių literatūros klasikos kūrinių bei tautosakos. Be to, tiek ankstesniuose, tiek dabartiniuose pavyzdžiuose atsiskleidžia ir papildomas dalelytės *nė* reikšmės atspalvis – nuostaba, pavyzdžiui:

Danguje nė mažiausio balto debesėlio J. Bil.⁵

arba

Elegancijos nė kvapo. Kodėl taip yra?⁶

Ar dažnai vartojami dabartinėje rašytinėje lietuvių kalboje pastovūs junginiai su pabrėžiamąja dalelyte *nė*, galima nustatyti išnagrinėjus jų pavartojimo atvejus, rastus DLKT, kurį šiuo metu sudaro per 140 mln. žodžių (šiam darbe apsiribota tik rašytinės kalbos pavyzdžiais). Tokios apimties tekстыne jau galima aiškiai matyti, ar pastovus junginys dabartinėje lietuvių kalboje vartojamas. Tyrimui pasirinkti šie frazeologiniai junginiai: *nė lapė (neloja)*, *nė šuo (neužuos)*, *nė katino uodegoje*, *nė lašo*, *nė dvasios*, *nė gyvos dvasios*, *nė į galvą*, *nė kvapo*, *nė gyvo kvapo*.

Atlikus šių frazeologinių junginių vartosenos dažnumo tyrimą buvo nustatyta, kad *nė katino uodegoje* ir *nė gyvo kvapo* dabartinėje rašytinėje lietuvių kalboje nėra nė vieno pavartojimo atvejo. Gana retai vartojami junginiai *nė lapė (nelos / nesulotų / nesulojo)*, *nė šuo (nesulos / nesulotų / nesulojo)* ir *nė dvasios*, bet kiti

⁵ Pavyzdys iš LKŽ.

⁶ Pavyzdys iš DLKT.

pastovūs junginiai: *nė į galvą, nė lašo, nė kvapo* ir *nė gyvos dvasios* – dabartinėje lietuvių kalboje vartojami (žr. 1 lentelę), dažniausiai grožinėje literatūroje ir publicistikoje.

1 lentelė

Pastovūs junginiai su dalelyte *nė* pagal dažnumą

Nr.	Pastovus junginys	DLKT pavart. atvejai
1.	<i>nė gyvos dvasios</i>	328
2.	<i>nė kvapo</i>	285
3.	<i>nė lašo</i>	218
4.	<i>nė į galvą</i>	200
5.	<i>nė šuo (nesulos / nesulotų / nesulojo)</i>	27
6.	<i>nė lapė (nelos / nesulotų / nesulojo)</i>	23
7.	<i>nė dvasios</i>	7
8.	<i>nė katino uodegoje</i>	0
9.	<i>nė gyvo kvapo</i>	0

DLKT buvo nustatyta 285 junginio *nė kvapo* pavartojimo atvejai, tai antras pagal dažnumą frazeologinis junginys su pabrėžiamąja dalelyte *nė*, kiek atsiliekantis nuo pastovaus junginio *nė gyvos dvasios*, pavartoto 328 kartus. Beje, buvo atkreiptas dėmesys, jog kitų frazeologinių junginių variantų – *nė gyvo kvapo* ir *nė dvasios* – vartojimas kalboje visiškai kitoks – pirmojo nerasta nė vieno atvejo, o antrojo – tik 7.

Žodžio *kvapas* reikšmių tyrimas ir vartoseną MAT

Prieš pradėdant pastovaus žodžių junginio *nė kvapo* vartojimo aplinkos tyrimą, buvo atlikta žodžio *kvapas* analizė, remiantis *Morfologiškai anotuoto tekstyno*, sudaryto iš 1 mln. žodžių, duomenimis (U t k a 2009, III). MAT sandara panaši į DLKT, t. y. į anotuotąjį tekstyną įtraukta įvairių kalbos stilių tekstų panašiomis dalimis, kaip ir į DLKT. Todėl jo analizė gali parodyti, kaip žodis vartojamas, kuri jo reikšmė dažnesnė, jeigu žodis daugiareikšmis, taip pat nustatyti vyraujančias jo pozicijas sakinyje bei žodžius, su kuriais sudaro pasikartojančius junginius. Kaip tik analizuojant MAT konkordanso eilutes buvo atkreiptas dėmesys į dalelytės *nė* ir daiktavardžio *kvapo* junginį, pavartotą 6 kartus. Vadinasi, šis frazeologinis junginys dabartinėje lietuvių kalboje vartojamas, tačiau aiškiau jo vartosenos ypatumai atsiskleisėtų nagrinėjant DLKT (be sakininės kalbos patekstynio) duomenis.

Daiktavardžio *kvapas* pavartojimo atvejų MAT buvo nustatyta 104. Kadangi šis žodis pagal DLKŽ_{6e} gali turėti 2 reikšmes, tai buvo pamėginta išsiaiškinti, kuri reikšmė vyrauja dabartinėje lietuvių kalboje. Atlikta žodžio *kvapas* konkordanso eilučių analizė parodė, kad jis dažniau vartojamas antrąja reikšme – kaip „medžiagos ypatybė veikti uoslę“, nei pirmąja. Žodis *kvapas* antrąja reikšme pavartotas 92 kartus, o pirmąja – 11. Šie rezultatai kaip ir patvirtina pačioje dėstyimo pradžioje paminėtą neutralaus leksinio vieneto *kvapas* asociaciją – pirmiausia su *kvepėjimu*,

o tik po to su *kvėpavimu*. Be to, remiantis *MAT* duomenimis, žodis *kvapas* itin retai, bet vis dėlto gali būti pavartotas ir perkeltine reikšme. Žodžio *kvapas* reikšmių dažnumo rezultatai pateikti 2 lentelėje.

2 lentelė

Nustatytos žodžio *kvapas* reikšmės *MAT*

Žodžio <i>kvapas</i> reikšmės, pateiktos pagal <i>DLKŽ</i> :	<i>MAT</i> pavart. atvejai
1) kvėpavimas	11
2) kvėpėjimas	92
3) dvasia, būdas	1
Iš viso	104

Atrinktos *MAT* konkordanso eilutės, kur žodis *kvapas* vartojamas antrąja reikšme, ir pamėginta išsiaiškinti, ar sakinyje jis turi junginių su kitomis žodžių klasėmis ir su kuriomis tie junginiai labiau paplitę, ar gali eiti vienas, be atributo. Atliktas konkordanso eilučių tyrimas parodė, kad dažniausi junginiai su daiktavardžių kilmininku – 38, pavyzdžiui: *metalo, liepų, skalbinių, vaistų kvapas*. Analizuojant pastebėta, kad kvapą gali turėti ne tik konkretūs apčiuopiami daiktai, bet ir abstraktūs, kaip antai: *tamsos, meilės, miego kvapas*. Kone perpus mažiau, t. y. 20, pavartojimo atvejų aptikta su būdvardžiais, pavyzdžiui: *saldus, malonus, blogas, specifinis kvapas*. Ne taip retai – aptikta 18 vartosenos pavyzdžių – žodis *kvapas* eina vienas. Kiek rečiau jis sudaro junginius su dalelytėmis (*netgi, ir dar, nė, kaip*) – 11 atvejų. Tik 1 atvejis nustatytas, kai *kvapas* sudaro junginį su dalyviu (*buvusio kvapo*), ir 4 atvejai su įvardžiu (*jo, savo, jokio kvapo*). Išanalizavus paaiškėjo, kad nors žodis *kvapas* ir neturi papildomos konotacinės reikšmės, vis dėlto ne taip retai jis eina ir vienas, be leksinę reikšmę patikslinančių ar apibūdinančių žodžių. Dažniausiai tiriamasis žodis sudaro junginius su daiktavardžio kilmininku.

Pastovaus žodžio junginio *nė kvapo* vartosenos ypatumai *DLKT*

Kaip jau buvo minėta, pastovus žodžių junginys *nė kvapo* pirmiausia buvo aptiktas *MAT* ir po to pamėginta panagrinėti, kaip dabartinėje lietuvių kalboje vartojami šis ir keli kiti su dalelyte *nė* sudaryti frazeologizmai. Taigi *DLKT* buvo aptikti 285 pastovaus junginio *nė kvapo* pavartojimo atvejai, bet vienas jų reiškė ne kvapą, o kvėpavimą: *Nelabai pavyko suprasti, ko jis iš manęs nori, ką tokio jis prarado, kad nė kvapo nesugebėdamas atgauti tvirtino norįs susigrąžinti*. Kitas pavyzdys pasikartojė du kartus. Todėl *nė kvapo*, pavartoto *visai nieko* reikšme, atvejų *DLKT* nustatyta 283.

DLKT konkordanso eilučių tyrimas parodė, kad dažniausiai pastovus junginys *nė kvapo* eina sakiniuose ar sakinio dalyse, kur veiksmazodis praleistas. Tokių pavartojimo atvejų nustatyta 116. Būtent tokia sakinio struktūra suteikia kalbai glaustumo, vaizdingumo ir ekspresijos, įterpus *nė kvapo* pasakoma, jog kažkas (žmogus, gyvūnas ar daiktas) visiškai nebepasiekiamas arba seniai dingęs, nes netgi kvapo jau nebeliko, pavyzdžiui:

*Vos tik užgaus trimitai, ir manęs čia – **nė kvapo**.*

*Stovi liepos, ažuolai. Tik sodybų – **nė kvapo**.*

*Įgriuvo į savo celę, iščiupinėjo stalą ir pastalę – obuolio **nė kvapo**.*

Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, tai dažnai sakinio gale pasakomi žodžiai, kurie išskiriami pabrėžiama intonacija, todėl tokiais atvejais neretai dedamas ilgesnė pauzė žymintis skyrybos ženklas – brūkšnys. Būtent tokių *nė kvapo* vartosenos atvejų nustatyta kiek mažiau nei pusė – 48.

Frazeologinis junginys *nė kvapo* labai dažnai eina su neigiamu veiksmažodžiu *nebūti*, tokių atvejų *DLKT* rasta 86 (žr. 3 lentelę). Veiksmažodis gali būti būtojo laiko (*nebuvo, nebebuvo* – 36 pavart. atvejai), kiek rečiau tariamosios nuosakos *nebūtų* (18 pavart. atvejų), pavyzdžiui:

*Slibino kaip ir anksčiau nebuvo **nė kvapo**.*

*Suprantama – aukso nebebuvo **nė kvapo**.*

*Lietuvos nebūtų buvę **nė kvapo**, jeigu žmonės būtų tylėję.*

Nustatyta 27 atvejai, kai šio veiksmažodžio vartojamas esamasis laikas (*nėra, nebūna, nebėra*), pavyzdžiui:

*Smedas lengviau atsikvėpė įsitikinęs, jog pusbrolio čia nėra **nė kvapo**.*

*Namie, kai pasilieku viena, to jausmo dažniausiai **nė kvapo** nebūna.*

<...> įrašai juose neatitinka traktoriaus ir variklio numerių, o tos UAB jau **nė kvapo** nebėra.

O kitas veiksmažodis *nelikti*, su kuriuose taip pat dažnai eina frazeologizmas *nė kvapo*, esamuoju laiku vartojamas itin retai, tokių atvejų tik du, pavyzdžiui: *Po poros metų vokiečių čia **nė kvapo** nelieka*.

3 lentelė

Pastovus junginys *nė kvapo* ir veiksmažodžiai, remiantis *DLKT* duomenimis

Pastovaus junginio <i>nė kvapo</i> vartojimo aplinka <i>DLKT</i>	Pavart. atvejų skaičius
be veiksmažodžio	116
su veism. <i>nelikti</i>	73
su veism. <i>nebūti</i> (<i>nėra, nebėra / nebuvo, nebebuvo / nebūtų</i>)	86 (esamojo laiko – 27, būtojo laiko, tariamosios nuosakos – 59)
kiti veism. (<i>nepajauti, nerasti, neturėti, negalėti pakęsti, nepraleisti</i>)	8
Iš viso	283

Nors *Frazeologijos* žodyne pateikta daugiau *nė kvapo* junginių su veiksmažodžiu *nelikti* nei su *nebūti*, tačiau analizuojant *DLKT* duomenis tokių pavartojimo atvejų rasta kiek mažiau – 73. Kaip ir veiksmažodžio *nebūti* pavyzdžiuose, taip pat ir *nelikti* junginiuose *nė karto* eina po veiksmažodžio (51 pavart. atvejais), dažniausiai tiriamieji žodžiai būna pačiame sakinio gale.

*Kitą rytą trijų išpirtųjų neliko **nė kvapo**.*

<...> privalai veikti, kad panašių blogybių neliktų **nė kvapo**.

Kartais neigiamas veiksmažodis gali būti sudaromas su priešdėliu *nebe-*, taip tik dar labiau pabrėžiant anksčiau vykusio veiksmo paneigimą, *nebelikti* pavartojimo atvejų aptikta 13, pavyzdžiui: *Užtat žento ikipietinio žvalumo nebelikę nē kvapo*.

Veiksmažodžio *nelikti* vartojamas būtasis laikas (32 pavart. atvejai), tačiau taip pat gali būti ir būsimasis laikas (6 pavart. atvejai), tariamoji nuosaka (10 pavart. atvejų), būtojo laiko dalyvis (11 pavart. atvejų), pavyzdžiui:

<...> *į bet kurią užsienio šalį važiuos tik tada, kai tokių vaikinukų neliks nē kvapo*.

<...> *pareikalauta, kad Kaune klierikų neliktų nē kvapo*.

<...> *S. Neries „gimnazistiška“ poezija išdulka iš galvos, ten nepalikusi nē kvapo...*

Pinigų seniai nē kvapo neliko, kaip ir neliko kur nei nusimaudyti, nei gyvulio pagirdyti.

DLKT duomenų analizė parodė, kad su kitais veiksmažodžiais *nē kvapo* sudaro junginius labai retai (žr. 3 lentelę), pavyzdžiui: *Rokas mėtų nē kvapo negali pakęsti*.

Junginių *nē kvapo*, *be kvapo* ir *be jokio kvapo* palyginimas

Kad aiškiau būtų matyti pastovaus junginio *nē kvapo* vartoseną dabartinėje lietuvių kalboje, ji palyginta su kitais *kvapo* junginiais – *be jokio kvapo* ir *be kvapo*, kurių reikšmė nors ir nėra tapati, bet labai panaši, t. y. *kvapo nebuvimas*. Tiesa, prielinksninė konstrukcija *be kvapo* yra homonimiška frazeologizmui, kurio reikšmė susijusi su kvėpavimu, t. y. *uždusęs, skubėdamas* arba *be atvangos, neatsikvėpdamas* (remiantis LKŽ⁶), todėl į tai buvo atsižvelgta.

Šių junginių DLKT aptikta gerokai mažiau – *be kvapo* 82, *be jokio kvapo* 3 – nei *nē kvapo*. Iš 82 *be kvapo* konkordanso eilučių 3 kartojosi, todėl toliau analizuota 79 pavartojimo atvejai ir nustatyta, kad tik 22 susiję su antrąja žodžio *kvapas* reikšme (žr. 4 lentelę). Tyrimas parodė, kad pastovus junginys *nē kvapo*, turintis abstrakčiausią ir kartu vaizdingiausią nebuvimo raišką lietuvių kalboje, vartojamas dažniau nei panašios reikšmės prielinksninės konstrukcijos *be kvapo* ir *be jokio kvapo*.

4 lentelė

Junginių *nē kvapo*, *be kvapo* ir *be jokio kvapo* vartoseną DLKT

Junginiai	DLKT (be sakytinės kalbos tekstyno dalies)
<i>nē kvapo</i>	283
<i>be kvapo</i>	22
<i>be jokio kvapo</i>	3

Išvados

Kvapas – tai vienas pasaulio pažinimo būdų, kartais jis padeda geriau susiorientuoti, kartais sužadina virtinę prisiminimų, tačiau kai vartojamas frazeologinis junginys *nė kvapo*, labiau pabrėžiamas ne kvapo savitumas, bet atvirkščiai – jo nebuvimas, ir tai yra iki šiol vartojamas žodžių junginys. Atliktas *MAT* duomenų tyrimas atskleidė, kad žodžio *kvapas* antroji reikšmė *kvepėjimas* yra vartojama kur kas dažniau nei pirmoji, pateikta *DLKŽ_{6e}*, t. y. *kvėpavimas*. Ši reikšmė dabartinėje lietuvių kalboje, remiantis *MAT*, tesudaro 10 proc. visų žodžio *kvapas* pavartojimo atvejų. Kaip tik analizuojant *MAT* duomenis pastebėta, kad dabartinėje rašytinėje lietuvių kalboje kartais vartojamas pastovus junginys *nė kvapo*, kai norima pasakyti – *visai nieko nėra, netgi kvapo*.

Detaliau šio junginio vartosenos ypatumai nagrinėti analizuojant 283 jo pavartojimo atvejus, aptiktus *DLKT*. Pastovus junginys *nė kvapo* dažniau aptinkamas sakiniuose, kuriuose veiksmažodis praleistas. Veiksmažodžiai *nebūti* ir *nelikti* labiausiai tikėtini šalia *nė kvapo*, dažniausiai jie esti būtojo laiko ar tariamosios nuosakos, kiek rečiau esamojo ar būsimojo laiko. *DLKT* duomenų analizė atskleidė, kad frazeologinį junginį *nė kvapo* įprasta vartoti sakinio gale.

Svarbu pažymėti ir tai, kad dabartinėje lietuvių kalboje pastovus junginys *nė kvapo* gerokai dažniau vartojamas nei prielinksninės konstrukcijos *be kvapo* ir *be jokio kvapo*. Išnagrinėjus *DLKT* duomenis nustatyta, jog *nė kvapo* yra antras pagal dažnumą tarp frazeologinių junginių, sudarytų su dalelyte *nė*, rašytinėje lietuvių kalboje.

Šaltiniai

DLKT – *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas*, [prieiga internete: <<http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/>>, žiūrėta 2013-09-10].

DLKŽ_{6e} – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, 2006, [prieiga internete: <<http://dz.lki.lt/get/110808/>>, žiūrėta 2013-04-20].

FR – *Frazeologijos žodynas*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2001.

LKŽ_e – *Lietuvių kalbos žodynas*, [prieiga internete: <<http://www.lkz.lt/startas.htm>>, žiūrėta 2013-04-20].

MAT – *Morfologiškai anotuotas tekstynas*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Kompiuterinės lingvistikos centras, 2005.

U t k a 2009 – Andrius Utkas, *Dažninis rašytinės lietuvių kalbos žodynas*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Kompiuterinės lingvistikos centras.

Literatūra

DLKG – *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005.

LKG – *Lietuvių kalbos gramatika*, t. II, Vilnius: Mintis, 1971.

Danguolė Valančė

Kai kvapo – *nė kvapo*: pastovaus junginio su pabrėžiamąja dalelyte *nė* vartosena

S a n t r a u k a

Pagrindinės sąvokos: *kvapas*, *nė kvapo*, *dalelytė nė*, *pabrėžiamoji dalelytė*, *pastovus junginys*, *frazeologizmas*, *vartosena*.

Šio darbo objektas – žodis *kvapas* ir jo pastovus junginys *nė kvapo*. Darbo tikslas – atskleisti žodžio *kvapas* ir junginio *nė kvapo* vartosenos ypatumus dabartinėje rašytinėje lietuvių kalboje. Tyrimas paremtas žodžio *kvapas* ir junginio *nė kvapo* vartosenos pavyzdžių, surinktų *MAT* ir *DLKT*, analize.

Lietuvių kalboje žodis *kvapas* nekelia jokių konkretesnių asociacijų, tai visiškai neutralus leksinis vienetas. Atliktas *MAT* duomenų tyrimas parodė, kad žodžio *kvapas* antroji reikšmė *kvėpėjimas* yra vartojama gerokai dažniau nei pirmoji, pateikta *DLKŽ₆₆*, t. y. *kvėpavimas*. Ši reikšmė dabartinėje lietuvių kalboje tesudaro 10 proc. visų žodžio *kvapas* pavartojimo atvejų. Analizuojant *MAT* duomenis pastebėta, jog dabartinėje rašytinėje lietuvių kalboje vartojamas frazeologizmas *nė kvapo*, kuriuo pasakoma – *visai nieko nėra*, *netgi kvapo*. Siekiant išsiaiškinti šio junginio vartosenos ypatumus, išnagrinėti 283 jo pavartojimo atvejai, aptikti *DLKT*. Buvo pastebėta, kad junginys *nė kvapo* dažniau vartojamas sakiniuose, kuriuose veiksmazodis praleistas. Kai sakinyje yra veiksmazodis, labiausiai tikėtina, jog šalia *nė kvapo* eis *nebūti* ir *nelikti*, kurie dažniausiai esti būtojo laiko ar tariamosios nuosakos, rečiau esamojo ar būsimojo laiko. *DLKT* duomenų analizė atskleidė, kad frazeologinį junginį *nė kvapo* įprasta vartoti sakinio gale.

Pažymėtina ir tai, kad dabartinėje lietuvių kalboje pastovus junginys *nė kvapo* gerokai dažniau vartojamas nei panašios reikšmės prielinksninės konstrukcijos *be kvapo* ir *be jokio kvapo*. Išnagrinėjus *DLKT* duomenis nustatyta, jog *nė kvapo* vienas dažniausių frazeologinių junginių, sudarytų su dalelyte *nė*, šiandien vartojamų lietuvių kalboje.

Danguolė Valančė

When there is no Smell at all: Usage of a Set Phrase with Emphatic Particle *No*

S u m m a r y

Keywords: *kvapas* (smell), *nė kvapo* (not a smell), *particle nė*, *focus particle*, *fixed expression*, *idiom*, *usage*.

The object of the paper is word *kvapas* (smell) and fixed expression *nė kvapo*. The work aims at showing their peculiar usage in modern Lithuanian written language. Data on the use of word *kvapas* and fixed expression *nė kvapo*, drawn from *MAT* (Morphologically

Annotated Corpus) and DLKT (Corpus of Contemporary Lithuanian Language) were analysed.

In Lithuanian, word *kvapas* has no particular association, it is a completely neutral lexical unit. Analysis of MAT data revealed that it is more frequently used in its second meaning *kvepėjimas* (*emitting smell*) than the first meaning indicated in DLKŽ6e, i.e. *kvėpavimas* (*breathing*). This meaning accounts for only 10% of the use of word *kvapas* in modern Lithuanian. MAT data on the use of idiom *nė kvapo*, which means *visai nieko nėra*, *netgi kvapo* (*there is nothing at all, not even a smell*) and 283 examples of its usage peculiarities found in DLKT were analysed. It was found that expression *nė kvapo* is more frequently used in sentences where verb is omitted. When there is verb in the sentence, it is most likely that *nė kvapo* will be used with *nebūti* and *nelikti*, usually in past tense or subjunctive mood, less frequently in present or future tenses. Analysis of DLKT data showed that idiomatic expression *nė kvapo* is used at the end of a sentence.

It should be noted that fixed expression *nė kvapo* is significantly more often used than prepositional constructions with a similar meaning *be kvapo* and *be jokio kvapo*. Analysis of DLKT data showed that *nė kvapo* is one of the most frequently used idiomatic expressions with particle *nė* in modern Lithuanian.

D a n g u o l ė V A L A N Č Ė
Lietuvių kalbos katedra
Vytauto Didžiojo universitetas
K. Donelaičio g. 58
LT-44248 Kaunas
[sighne@gmail.com]